

Н.М. Білас

І.І. ШАРАНЕВИЧ ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК АРХЕОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Ісидор Іванович Шараневич (1829—1901) — український історик та археолог, професор Львівського університету, почесний доктор Університету св. Володимира у Києві, від 1873 р. — дійсний член Краківської академії наук. Був членом ради м. Львова, займав посаду цісарсько-королівського охоронця (консерватора) історичних пам'яток Галичини, з 1882 р. щорічно обирався сеньйором Ставропігійського інституту у м. Львові, був засновником Ставропігійського музею (1889) ¹.

З особистих переконань та як сеньйор Ставропігійського інституту І. Шараневич стояв на позиціях консервативного лоялізму до австрійської влади (такою була загальна позиція інституту як установи), за що у 1889 р. був відзначений почесним папським хрестом «pro ecclesia et pontifice», а в 1899 р. отримав від австрійського імператора орден Залізної Корони III ступеня ². З огляду на це певна частина української громадськості Галичини другої половини XIX ст. (москвофіли, полонофіли та народовці) сприймала І. Шараневича як реакціонера і часто через політичну заангажованість не приділяла належної уваги його діяльності як науковця. Проте нині, через призму минулих літ, можна сміливо констатувати, що праці вченого вплинули на розвиток історичної думки в Галичині.

І. Шараневич був серед перших активних дослідників історії та матеріальної культури Галицько-Волинського князівства. Один із патріархів української історичної науки І. Крип'якевич ставив його в ряд кращих знавців історії Галичини феодального періоду ³. «На джерелах стоїть правда історична, а із джерел представляє вона нам життя з його добрими і поганими сторонами» ⁴, — таким було наукове кредо І. Шараневича.

Значним є внесок ученого у розвиток археологічної науки. У 60—70-х роках XIX ст. до археології ще ставилися часом упереджено, вважали «гробокпаням», археологічні дослідження носили в основному аматорський характер. І. Шараневич уже на початку своєї

наукової діяльності звернув увагу на значення речових джерел для дослідження та відтворення стародавньої історії, тому почав професійно займатися практичною археологією.

У 1882 р. І. Шараневич звернувся до Крайового відділу комісії зі збереження історичних та мистецьких пам'яток з проханням асигнувати гроші на розкопки в місті Галичі. Головний охоронець пам'яток Галичини граф В. Дзедушицький запропонував І. Шараневичу представити план робіт і їх кошторис, що останній і зробив ⁵. У цьому плані докладно перелічено, що саме потрібно дослідити в самому місті Галичі, уздовж русла р. Дністер від гирла р. Ломниця до гирла р. Луква, у селах Залуква і Кринос та їх околицях. Крайовий відділ проект схвалив лише частково і вніс уточнення про те, що І. Шараневич має повністю підпорядковуватися В. Дзедушицькому і передавати йому знайдені предмети, які, безперечно, були б відправлені у центральні польські та німецькі музеї.

Українська громадськість в особі Ради Руського Народного дому звернулася до І. Шараневича з проханням посприяти тому, щоб знайдені у Галичі археологічні знахідки поступали до музею Народного дому у Львові, в якому їм гарантували безпечне зберігання і де б вони принесли найбільшу користь. Дослідник, який у той час на власні кошти уже вів розкопки вздовж р. Ломниця, запропонував головному консерватору новий проект і свої умови, які було прийнято. І. Шараневич був призначений куратором археологічних знахідок з Галича ⁶.

З весни 1882 р. розкопки в околицях Галича І. Шараневич проводив разом зі священником отцем Л. Лаврецьким (настоятелем церкви у с. Залуква), а 23 липня 1883 р. розпочала свою роботу археологічна комісія, до складу якої увійшли залучені до розкопок В. Дзедушицьким краківські вчені та львів'яни — І. Шараневич і Л. Цвіклінський.

У той час було опубліковано статтю «Три історичні описи староукраїнського Галича в 1860, 1880, 1882 рр.» ⁷, за допомогою якої І. Шараневич намагався зацікавити галицьку гро-

мадськість історією літописного Галича. Цю статтю він написав також для кращого розуміння наступних статей про результати археологічних розкопок⁸, які в доповненому вигляді вийшли окремою книгою⁹.

У період з 1882 р. по 1885 р. І. Шараневичем та членами археологічної комісії було досліджено на полях біля с. Залуква фронтальну стіну і частину абсид стародавньої церкви Св. Пантелеймона, пізніше перебудованої на костел Св. Станіслава, фундамент церкви Св. Спаса часів князя Володимира і кам'яний саркофаг XII—XIII ст., а у перемісті сучасного Галича, між селами Залуква і Четвертки, — фундамент костелу Св. Анни (костел побудовано на місці давньоруської церкви Св. Богородиці, яку І. Шараневич помилково називав соборною). Було відкрито та досліджено і сліди фундаментів, печеру в скелі та підземні лабіринти церкви Св. Миколи поблизу с. Крилос; фундамент монастиря Св. Іллі на правому березі р. Луква; фундамент восьмикутної будівлі у с. Крилос на місці, названому «Воскресенським»; восьмикутний фундамент на лівому березі р. Луква (проф. В. Антонович припускав, що це основа вежі, яка захищала вхід у стародавній Галич); мозаїчний паркет з жовтої цегли в с. Четвертки. Також досліджено кілька могил, докладно оглянуто Крилоське городище, оточене трьома валами. У Галичі розкопки було продовжено до 1888 р., однак суттєвого матеріалу не прибавилося¹⁰.

Усі предмети, знайдені в околицях Галича, — кам'яні ножі, долотця, топирці, бронзові булавки, хрестики, ключі, дзвіночки, намісто, монети та ін. — були докладно описані І. Шараневичем у різних виданнях, а згодом лягли в основу колекції музею Ставропольського інституту.

У 1890 р. І. Шараневич разом з В. Антоновичем досліджували княжу столицю м. Звенигород. Тут ними, за свідченням настоятеля місцевої сільської парафії отця І. Билинкевича, було відкрито залишки фундаменту церкви.

Яскравою сторінкою в археологічній діяльності І. Шараневича є дослідження епонімної пам'ятки висоцької культури. У 1894 р. у селах Чехи (нині Лугове) і Висоцько Брідського повіту М. Грушевський розпочав для НТШ археологічні розкопки¹¹. У наступному році на кошти Крайового відділу комісії зі збереження історичних та мистецьких пам'яток розкопки продовжили І. Шараневич, учитель народної школи в с. Чехи Я. Сподарик та два слухачі Львівського університету — В. Кухарський та Б. Яновський. Було досліджено ґрунтови могилиники пізньобронзового періоду — на загал було виявлено близько 400 поховань. Було знайдено людські скелети, бронзові шпильки, браслети, персні, гудзики, вироби з кременю, кістки, буриштину й заліза, скляні намистинки, глиняний посуд. Усі знайдені предмети

(приблизно 1500 одиниць) І. Шараневич передав у власність кабінету класичної археології Львівського університету (завідувач Л. Цвіклінський) для заснування тут у майбутньому «крайового кабінету передісторичних речей»¹². Результати розкопок лягли в основу написання вченим великої статті «До історичні кладовища в Чехах і Висоцькому»¹³. Дослідник мав доповідати про відкриття пам'яток висоцької культури на XI Археологічному з'їзді у Києві в 1899 р., але галицька делегація у Київ не поїхала на знак протесту проти заборони російського уряду виступати українською мовою¹⁴. Лише у наступному 1900 р. з рефератом про поле поховань у с. Чехи на археологічному конгресі в Парижі виступив М. Грушевський¹⁵.

І. Шараневич був членом-кореспондентом Центральної комісії з мистецтва та історичних пам'яток у Відні, тому кілька його статей про археологічні розкопки було опубліковано в журналі «Повідомлення»¹⁶. На прохання голови Центральної комісії дослідник відіслав у Відень опис знахідок із сіл Чехи і Висоцьке, карти могильників, таблиці предметів та частину людських кісток. Віденське антропологічне товариство для вивчення всіх отриманих предметів створило спеціальну хімічну лабораторію.

Звичайно, археолог допускався помилок, однак завжди змів їх визнавати, якщо на це вказували історичні джерела. Загалом відомими є його погляди щодо місцерозташування княжого Галича. У своїй першій історичній монографії¹⁷, ще не мавши у розпорядженні результатів археологічних досліджень, спираючись майже винятково на літописні дані, І. Шараневич писав, що княжий Галич знаходився там, де розташоване сучасне однойменне місто. Він, щоправда, не вважав, що руїни польського старостинського замку у Галичі (на Замковій горі) є колишнім княжим замком, але церкву Св. Богородиці помилково називав соборною. Дещо пізніше, під впливом археологічних знахідок, він розмістив княжий замок на полях біля с. Залуква. І. Шараневич не зміг точно вказати місцерозташування власне княжого замкової гори, але припускав, що оскільки на правому березі Дністра розташоване ціле пасмо горбів, то на них, ймовірно, і стояв давній Галич. Як відомо, саме до них топографічно належить і Крилоська гора. Головним опонентом І. Шараневича у цьому питанні був А. Петрушевич — автор низки розвідок і досліджень з історії Галичини. Останній не брав участі в археологічних розкопках за станом здоров'я (хвороба очей). І. Шараневич закидав А. Петрушевичу, що той часто не дотримувався послідовності при висвітленні історії літописного Галича¹⁸. Наприклад, храм Св. Пантелеймона дослідник спершу правильно зіставив з костелом Св. Станіслава у с. Крилос¹⁹, але згодом змінив думку, припустившись таким чином серйозної помилки,

стверджуючи, що княжий і пізньосередньовічний Галич існували на одному місці²⁰.

Між І. Шараневичем та А. Петрушевичем точилася наукова дискусія стосовно локалізації ще однієї літописної церкви — Св. Спаса — та ототожнення її із залишками споруди, що були відкриті отцем Л. Яварецьким у с. Святий Станіслав (нині — с. Шевченкове Галицького р-ну Івано-Франківської обл.). І. Шараневич вважав, що залишки центру літописного Галича слід шукати на Ломницькій височині, категорично заперечуючи А. Петрушевичу, який, спираючись на літописні повідомлення, стверджував, що залишки церкви Св. Спаса мають бути саме на замковій горі сучасного міста Галича²¹. Усі статті дослідника про літописний Галич було об'єднано в одному збірнику у 1888 р. під назвою «Критико-исторические разсуждения о надднестрянском городе Галиче и его достопамятностях». У цій праці А. Петрушевич трактував усі археологічні знахідки комплексів поселень як залишки літописного міста (згодом подібну думку висловив і М. Грушевський²²).

До розв'язаної українськими вченими тривалої дискусії щодо локалізації літописного Галича підключився польський археолог О. Чоловський, який піддав гострій критиці концепції А. Петрушевича²³. О. Чоловський обстежив фундаменти церкви Різдва Христового у Галичі та Успенського собору в с. Крилос. Саме він вказав на с. Крилос, як на місце розташування власне княжої замкової гори. І. Шараневич наприкінці свого життя схилився саме до гіпотези О. Чоловського. Пізніші дослідники літописного Галича також почали ототожнювати його винятково з Крилосььким городищем, а решту колись заселеної території називали боярськими чи монастирськими садибами²⁴.

І. Шараневич не лише вів дослідницьку роботу, а й широко пропагував результати археологічних розкопок, намагаючись таким чином зацікавити історією рідного краю якнайширші суспільні кола. У Коломиї в 1870 р. відбувся з'їзд Педагогічного товариства, який організував виставку предметів старовини. Львівський відділ цього товариства провів у зв'язку з цим засідання, на якому виступив І. Шараневич. Мета виступу — навчити присутніх, які саме пам'ятки і предмети старовини є важливими під час вивчення минулого краю²⁵. Цей виступ можна вважати першим кроком І. Шараневича у краснавчій діяльності.

Археолог був організатором численних археологічних виставок, де, зокрема, експонувалися і знайдені ним у м. Галич та околицях предмети. Першу таку виставку було відкрито у вересні 1885 р. у стінах вищої політехнічної школи у Львові. На виставці був присутній професор Київського університету В. Антонович, який перед цим ціле літо 1885 р. провів у м. Галичі, їздив з І. Шараневичем по історичних місцях Прикарпаття.

Зазначимо, що усе це мало негативну оцінку з боку В. Дзедушицького, який, орієнтуючись на археологів Ягеллонського університету, попередив І. Шараневича, що наслідження у м. Галичі та його околицях проводитимуть лише краківські вчені. В. Дзедушицький, крім того, заборонив створити на виставці окрему українську («малоруську») секцію і наполіг на тому, щоб офіційною мовою на виставці була не лише українська, а й польська²⁶.

І. Шараневич у зв'язку з проведенням виставки опублікував дві статті. У першій з них перелічив знайдені предмети і змалював історію давнього Галича¹. На початку статті «Пам'ятки галицько-руської старовини в зображеннях» автор пояснив, до яких саме історичних періодів зараховано знайдені предмети. Ці предмети було поділено на три відділи: кам'яний (23 предмети); бронзовий (2 предмети); залізний (17 предметів)²⁸.

У 1888 р. на честь 900-річчя хрещення Русі і 100-річчя Ставропігійського інституту у Львові в його приміщенні пройшла друга бібліографічно-археологічна виставка під керівництвом А. Петрушевича та І. Шараневича. Останній для орієнтації у виставлених предметах видав каталог²⁹, а після закриття виставки опублікував «Звіт з археологічно-бібліографічної виставки в Ставропігійському інституті»³⁰.

У 1889 р. з нагоди 300-річчя заснування Успенського Ставропігійського Братства у м. Львові І. Шараневич організував повторну виставку археологічних знахідок з Галича у стінах Ставропігійського інституту. З того часу тут почав функціонувати перший український археологічний музей. Допомігав ученому в організації й поповненні музею відомий журналіст та історик Ф. Свістун, який був префектом новоствореного музею тоді, коли І. Шараневич був сеньйором інституту.

Отже, можна впевнено наголосити, що діяльність І. Шараневича як археолога була активною і результативною. Зібрати якнайбільше археологічних джерел і на їх основі відтворити історичне минуле — таке завдання ставив він перед собою. Дослідник ставився до археологічних пам'яток як до залишків славного минулого, тому налагоджував відносини з багатьма науковими товариствами Австрії, щоб за їх посередництвом розповісти світові про давню історію Галичини. Серед галицьких істориків другої половини XIX ст. саме він був найближче до загальноновизнаної історико-географічної локалізації давнього Галича і навіть конкретно називав як давнє поселення с. Крилос.

Відомий український археолог Я. Пастернак згодом напише, що «...діяльність його (І. Шараневича) як практичного дослідника та популяризатора рідних пам'яток, а також його праця як пропагатора пошани для них запевнили йому почесне місце піонера між усіма археологами східної Галичини...»³¹.

¹ У багатьох біографіях І. Шараневича (наприклад, в «Історії Львівського університету» Л. Фінкеля та С. Стажинського) повідомляється, що він народився у с. Козарі Рогатинського уїзду (нині Рогатинський р-н Івано-Франківської обл.), насправді ж там він був охрещений, а народився 16 лютого 1829 р. (н. ст.) у с. Церківна Рогатинського уїзду (нині с. Церковна Долинського р-ну Івано-Франківської обл.) у сім'ї священика (див.: *Ваврик В.Р.* Основные черты литературной деятельности Ис. Ив. Ш. С.) // Литературная часть, посвященная памяти Исидора Ивановича Шараневича по случаю его 100-летней годовщины со дня рождения / Сост. В.Р. Ваврик. — Львов, 1929. — С. 36). Закінчив трикласну школу і шість класів гімназії в м. Бережани, а 7-й і 8-й класи гімназії — у Львові. У 1848 р. вступив на богословський факультет Віденського університету, у наступному році перевівся у Львівський університет, де у 1851 р. здобув вищу богословську освіту. У 1853 р. вступив на філософський факультет Львівського університету. Спочатку працював у семінаріях, а в 1855 р. став викладачем історії та географії гімназії в Перемишлі. У 1856 р. перевівся у Першу академічну гімназію Львова, де через 2 роки здобув звання дійсного професора академічної гімназії. У 1864 р. у Львівському університеті здобув ступінь доктора філософії. У 1870/71 н. р. габілітувався в Львівському університеті на приват-доцента (суплента) філософського відділу (габілітаційна праця — «Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathenvölker in Alterthume und im Mittelalter». — Lemberg, 1871), був призначений заступником професора австрійської історії (очолював відділ семінарів). З 1873/74 н. р. — звичайний професор австрійської історії Львівського університету, у 1881/82 н. р. — декан, а в 1882/83 н. р. — продекан філософського відділу університету. У 1899 р. подав у відставку, залишивши за собою право і надалі викладати два-три дні на тиждень історію Австрії чи історію Галичини, якщо віднайде нові джерельні дані, зокрема з праісторії. Помер 3 грудня 1901 р. (н. ст.), похований на Личаківському цвинтарі у Львові. Докладніше див.: *Аристов Ф.Ис.* Ив. Шар. (К 100-летию со дня рождения) // Литературная часть, посвященная памяти Исидора Ивановича Шараневича по случаю его 100-летней годовщины со дня рождения / Сост. В.Р. Ваврик. — Львов, 1929. — С. 3—8; *Finkel L., Starzynski S.* Historia Uniwersytetu Lwowskiego. — Lwow, 1894. — Cz. 1. — S. 331; Cz. 2. — S. 129—130, 236, 377; *ДАЛО.* Ф. 26, оп. 5, спр. 2091, арк. 16, 17, 21.

² *Finkel L., Starzynski S.* Historia... — Cz. 2. — S. 236.

³ *Крип'якевич І.П.* Джерела з історії Галичини періоду феодалізму до 1772 р. // Огляд публікацій. — К., 1962. — С. 8.

⁴ *Szaraniewicz I.* Rys wewnętrzných stosunków Galicyi wschodniej w drugiej połowie XV w. — Lwów, 1869. — S. 5.

⁵ *Plan robót podjęć się mających w celu odszukania i bliższego zbadania starodawnych budowli lub innych historycznych pomników w Załukwi, w Haliczu i na Krylosie. Ułożony za porozumieniem się z profesorem politechniki we Lwowie Wp. Zachariewiczem i za zgodą tegoż przez dra Izzydora Szaraniewiczza, profesora Uniwersytetu Lwowskiego // Przegląd Archrologiczny. — Lwow, 1883. — Z. II. — S. 3—6.*

⁶ *Ваврик В.Р.* Основные черты... — С. 79—80.

⁷ *Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza w r. 1860, 1880, 1882, skreslone przez dra Iz. Szaraniewiczza. — Lwow, 1883. — 232 s.*

⁸ *Szaraniewicz Iz.* O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1883 // *Przegląd Archrologiczny. — 1883. — Z. III. — S. 3—9; Шараневич Ис.* С Галича // *Діло. — 1883. — № 80; Шараневич Ис., Лаврецький Л.* Про розкопки в Галиччч // *Діло. — № 89; Шараневич Ис.* Дальші розкопки руїн Галиччч // *Діло. — № 103, № 107; Шараневич Ис., Лаврецький Л.* Дальший ход розкопок в Галиччч // *Діло. — № 115; Шараневич Ис.* Археол. предмети, открыты на месте старокняжого города Галича // *Лит. сборник Галицко-Русской Матицы. — Львов, 1885. — С. 216—220.*

⁹ *O rezultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halicza w roku 1884 i 1885 / Przez dra Iz. Szaraniewiczza. — Lwow, 1886. — 90 s.*

¹⁰ *Шараневич Ис.* Известие о результате исследований раскопок в рубежах древнекняжеского города Галича предпринятых в гг. 1886—1887. — Львов, 1888. — 8 с.

¹¹ *Грушевський М.* Похоронне поле в с. Чегах. Археологічна розвідка // *Зап. НТШ. — 1899. — Т. 31. — С. 1—22.*

¹² *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. 1894/5—1897/8. — Lwów, 1899. — Т. 1. — S. 199, 195.*

¹³ *Szaraniewicz Iz.* Smentarzyska przedhistoryczne we wsiach Czechy i Wysocko, w pow. Brodzkim. odkryte w r. 1895. 1896 i 1897. — Lwow, 1898. — 32 s.

¹⁴ *Крушельницька Л.* До археології Брідщини. // Наук.-практ. конф. «Історичними шляхами Брідщини». — Броди, 1993. — С. 10.

¹⁵ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. — Т. 2. — S. 496.* Зазначимо, що надалі комплексне зіставлення пам'яток висоцької культури і аргументування їх окремішності у колі сусідніх культур зробив у 1915 р. ще один український археолог В. Гребеняк, але його праця, на жаль, залишилася маловідомою. Натомість загальне визнання отримала здійснена у 1931 р. приват-доцентом Львівського університету Т. Сулімирським повна публікація та аналіз усіх виявлених на той час пам'яток згаданої культури. Див.: *Бандрівський М.* Все ще недооцінений археолог Володимир Гребеняк (1892—1915) // *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 1998. — Вип. 8. — С. 72—73.*

¹⁶ *Die Franciskaner Kirche in Halitsch // Mittheilungen K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst und historische Denkmale.* — Wien, 1889. — S. 91—100; *Swiatoslaw Hbzel // Mittheilungen ...* — S. 200; *Prahistorische und frshmittelalterische Erdebauten in Galicien // Mittheilungen...* — S. 231—233.

¹⁷ Стародавний Галич, описаний Ис. Шараневичем. — Львов, 1860. — 43 с.

¹⁸ *Шараневич И.* Указания в писанных источниках, а особенно в документах и актах до археологических исследований // Лит. сборник, издаваемый Галицко-русской Матицею. — Львов, 1885. — Вып. 4. — С. 198—201.

¹⁹ *Петрушевич А.С.* Историческое известие о церкви Св. Пантелеймона близ города Галича, теперь костеле Св. Станислава оо. Францисканов, яко древнейшем памятнике романского зодчества на Галицкой Руси с первой половины XIII столетия. — Львов, 1881. — С. 16, 17.

²⁰ *Петрушевич А.С.* Археологические находки близ города Галича // Вестник Народного Дома. — Львов, 1883. — № 2. — С. 19—20; *Його ж.* О предградии Галича за рекою Днестром // Там же. — 1888. — № 66. — С. 590—591.

²¹ *Петрушевич А.* Археологические находки близ города Галича // Там же. — 1882. — № 1. — С. 7—8, 19—20; № 2. — С. 17—18, 20.

²² *Грушевський М.* Історія України-Руси. — Нью-Йорк, 1954. — Т. 2. — С. 467—468.

²³ *Czotowski A.* Recenzye i sprawozdania // Kwartalnik historyczny. — Lwów, 1889. — S. 749.

²⁴ До концепції А. Петрушевича повертаються сучасні дослідники літописного Галича, які утворюють нову концепцію історичного та топографічного розвитку міста як значної агломерації поселень, що мала дуже великі розміри. Докладніше див.: *Джеджора О.* Проблеми історичної топографії давнього Галича // Зап. НТШ. Праці істор.-філос.

секції. — Львів, 1991. — Т. 221. — С. 302; *Могутич Р.* Містобудівельний феномен давнього Галича // Галицька брама. — Галич, 1998. — № 9. — С. 13.

²⁵ *O źródłach służących do głębszego poznania dziejów kraju ojczystego: Przez dra Izydora Szaraniewicza Rzecz czytana na posiedzeniu oddziału lwowskiego Towarzystwa pedagogicznego dnia 15 kwietnia 1870 // Szkola.* — Lwow, 1870.

²⁶ *Ваврик В.Р.* Основные черты... — С. 89.

²⁷ *Указанія* в писанных источниках, а особенно в документах и актах, до археологических исследований. Реч всецело приложена до археологично-історических находок в нашем краю, составлена и отчитана на археологическому съезде по причине выставки предметов из гор. Галича в саях политехнической школы во Львове д-ром Исидором Шараневичем, дня 11 сентября 1885 г. Часть I — Галич. Часть II — Львов. — Львов, 1886. — 35 с.

²⁸ *Пам'ятки галицко-русской старины в изображениях.* Часть I. С прибавлением списка выкопалиск из окрестности Днестра и долишного Дніпра, поданих д-ром В.Б. Антоновичем, проф. университета св. Володимира в Киеве, на краевую археологическую выставку в сентябре 1885, состоявшуюся во Львове. Представил д-р Исидор Шараневич // Лит. сборник. — Львов, 1886. — Вып. I—II. — 119 с.

²⁹ *Katalog archeologiczno-bibliograficznej wystawy Instytutu Stauropigianskiego we Lwowe, otwartej dnia 10 października r. 1888, a mającej się zamknac dnia 12 stycznia r. 1889 / Według wskazówek znawców zestawil dr. Iz. Szaraniewicz.* — Lwow, 1888. — 117 s.

³⁰ *Отчет* из археологическо-библиографической выставки в Ставр. И-те, откр. 10 окт. 1888 г., закрыт. 28 февр. 1889 г. и опись фотографий снятых предметов. — Львов, 1889. — 98 с.

³¹ *Пастернак Я.* Исидор Шараневич як археолог // Діло. — 1929. — N 36.

Одержано 15.06.2001